

FEKETE ÁRON – FODOR RICHÁRD – TÓTH JUDIT

A történelem mintázatai?

Beszámoló az EuroClio 2025. évi konferenciájáról

Az Európai Történelemtanárok Szövetsége (EuroClio) 2025. április 2. és 5. között immár 31. alkalommal rendezte meg éves konferenciáját, ezúttal Pozsonyban. A rendezvény során több mint 300 – többségében európai – a történelem tanítása iránt elkötelezett hallgató, tanár és kutató vett részt, hogy megosszák egymással legjobb történelemtanítási gyakorlataikat. A programokon hagyományosan és egyedülálló módon egyaránt részt vesznek a tudományos élet (kutatók), az oktatás (pedagógusok), a civil szféra (NGO-k) és történettudományi intézetek, múzeumok képviselői. A résztvevők számos kulturális esemény és 32 különböző workshop közül választhattak a gazdag programkínálatból.

Rendhagyó módon a konferencia nulladik napján, április 2-án a résztvevők két bécsi kísérőprogram között választhattak: megtekinthették az osztrák parlamentet, vagy bekapcsolódhattak egy múzeumpedagógiai foglalkozásba. Ez utóbbi során a résztvevők három olyan tevékenységet ismerhettek meg, amelyek a kiállítási tárgyak elmélyült megfigyelésén keresztül segíthetnek a diákok számára kialakítani a Harvardon kidolgozott sajátos gondolkodási rutint (visual thinking routine). Ennek a módszernek a középpontjában – nevéből adódóan – a gondolkodás „láthatóvá tétele” áll. Célja tehát, hogy a diákok számára a saját gondolkodási folyamatukat részekre bontva értelmezhetővé – egyúttal a gondolkodási folyamatot érthetőbbé – tegye. A három, 30-45 perces foglalkozás a bécsi Weltmuseum közép-amerikai és afrikai kiállítási elemeire, tárgyaira épült.

A pozsonyi program első napját az EuroClio elnökségi tagjainak – **Juraj Varga, Ute Ackermann Boeros, Aurora Ailincai** (az Observatory on History Teaching in Europe munkatársa), **Peter Drenth és Steven Stegers**, az EuroClio ügyvezető igazgatója – rövid nyitóbeszédei indították. A felszólalások fő témái a demokráciára leselkedő veszélyek, a regionális történelem jelentősége, valamint a torzítások felismerésének

fontossága voltak. A konferenciát megnyitó személyek mellett kiemelték, hogy a XXI. században elengedhetetlen, hogy a diákokat gondolkodásra neveljük.

A köszöntőket követően **Sam Wineburg**, a Stanford Egyetem történész professzora tartott előadást *A történelmi gondolkodás lebetősei és korlátai a digitális korban* („*The possibilities and limits of Historical Thinking in a Digital Age*”) címmel. Előadásában az általa alapított Stanford History Education Group (SHEG) kutatásait mutatta be. Elsőként egy videóval illusztrált vizsgálatot ismertetett, amelyben egy PhD-hallgató, egy történész és egy hivatásos tényellenőr újságíró (fact checker) internetes információkeresési gyakorlatát elemezték. A vizsgálat rávilágított arra, hogy bár a történész a doktorandusz hallgatóhoz képest alaposabban kutatót (például elemezte a forrásokat és a publikálás dátumát), a történelmi források elemzéséhez hasznos készségek nem voltak megfelelőek az internetes tartalmak hitelességének megítéléséhez. Ebből adódóan a három csoportból csak a tényellenőr végezte el sikeresen az előzetesen meghatározott feladatot. A tényellenőr ugyanis az internettel értelmezte a világhálón található tartalmakat, vagyis kontextust keresett, mielőtt visszatért a vizsgálata tárgyát képező weboldalhoz.¹ Sam Wineburg ennek kapcsán megjegyezte, hogy „*soba nem állt még ennyi információ a rendelkezésünkre, miközben ily csekély képességünk volt annak megértésére.*” Az előadó a vizsgálati eredmények ellenére arra buzdította a hallgatóságot, hogy ne féljenek az online tér és a mesterséges intelligencia használatától, inkább kezdjenek el bátran „játszani” vele, kísérletezve a benne rejlő lehetőségekkel.

Tóth Judit, Fodor Richárd és Wojtech Bednarski *4 párbuzamos nézőpont a vasfüggöny mögül: hogyan tanítsuk a szocializmus időszakát a poszt-szocialista országokban* („*4 Parallel Angles Behind the Iron Curtain: How to Teach Socialism in Post-Socialist Countries*”) címmel tartottak workshopot. A workshopot **Fodor Richárd** nyitotta egy ráhangoló feladattal. A résztvevők a projekt keretein belül fejlesztett *Historiana* modulokból származó (*learning activity*) kirakóvá alakított propaganda poszttereket kaptak: a kirakó mellett a szocializmushoz kapcsolódó országspecifikus terminusokat, neveket, fogalmakat írtak fel gondolattérképre a workshop résztvevői.

A feladatot követően Fodor Richárd ismertette a projekt kereteit, majd **Wojtech Bednarski** irányításával a Colorado Potato Beetle (kolorádói krumplibogár) feladat moduljának bemutatása, kipróbálása következett. A feladatsor lényege a kommunista propaganda meghökkenítő természetének bemutatása, valamint annak szemléltetése volt, hogyan valósult meg a keleti blokk országaiban. Wojtech először egy rövid bevezető kvízzel hangolta rá a résztvevőket a krumplibogárnak a propagandában betöltött szerepére. Ezt követően rövid áttekintést adott a könnyen személyre szabható

---

¹ Bővebben: TÓTH (2023)

Historiana feladatsorhoz (learning activity), amelyből több feladványt közösen oldottak meg a résztvevők. A résztvevőknek többek között csoportmunkában kellett elemezniük gyermekkönyvek propagandaillusztrációit, valamint egy térképet, amely a krumbli bogár elterjedését ábrázolta. Ez utóbbi feladat szemléletesen rávilágított a tevékenységek interdiszciplináris jellegére.

Ezek után **Tóth Judit** mutatta be az elkészített feladatát, mely a kultúra cenzúrájának különböző aspektusaihoz kapcsolódik. Ebben a Historiana feladatban a tanulók megismerkedhetnek a szocialista uralom alatti csehszlovákiai, magyarországi és lengyelországi kulturális cenzúra különböző eseteivel, amelyeket különböző forrásokból – például fiatal zenészek életén és munkásságán keresztül – fedezhetnek fel. A feladat a V4-es országok cenzúráját a térségben tapasztalható legfontosabb hasonlóságok és különbségek mentén mutatta be.

A nap hátralévő részében két workshop is foglalkozott a mesterséges intelligencia kérdésével. Az egyik közülük **Miljenko Hajdarović** az *MI a tanítási és kutatási asszisztensem is lehet* („*AI Can Be My Teaching and Research Assistant?*”) című előadása volt. Az Eszéki Egyetem doktorandusza a foglalkozását az MI okozta általános kihívások felsorolásával kezdte, melyek között etikai, biztonsági és gazdasági szempontokat is említett a hallgatóság számára, majd ezt követően a mesterséges intelligencia történelemtanításban jelentkező korlátairól ejtett szót. Ezek közül kiemelte, hogy a különféle generatív nyelvi modellek egyelőre még csak korlátozottan képesek következtetéseket levonni hiányos forrásokból, továbbá nem képesek figyelembe venni az egyének eltérő nézőpontjait saját koruk és társadalmuk kontextusában. Ezek mellett hiányzik belőlük az emberi tapasztalat és a valódi empátia képessége is. A hiányosságok okát legfőképp abban látta, hogy az MI statisztikai minták és korrelációk felismerésén alapul, nem pedig a történelmi ok-okozatiság valódi megértésén vagy a források hitelességének és megbízhatóságának árnyalt értékelésén. Mindemellett saját promptok által generált képek révén azt is bemutatta, hogy az elmúlt fél évben milyen megdöbbentő mértékben fejlődött a mesterséges intelligencia, amely által egyre könnyebb különböző történelmi korokhoz illusztrációt készíteni.

A workshop részeként prezentálta egy folyamatban lévő kutatását is, amelynek célja az MI oktatásban történő alkalmazásával kapcsolatos tapasztalatok és vélemények elemzése a 14 és 18 éves diákok körében. Eredményei szerint a diákok több mint 60%-a gyakran vagy nagyon gyakran használ mesterséges intelligenciát, míg körülbelül 6%-uk mondta azt, hogy egyáltalán nem alkalmazza azt a tanulmányaihoz. Azok a diákok, akik gyakrabban használják az MI-t, többször értéktek egyet olyan állításokkal, mint „*az MI időt takarít meg számomra*” és „*az MI megkönnyíti a tanulást*”, ami pozitív attitűdre utal körükben az eszköz hasznosságával kapcsolatban. Bár a horvátországi diákok közül az

MI-t sokan használják, több tanuló aggodalmát fejezte ki az algoritmusok által gyűjtött az információk megbízhatatlansága, valamint a saját kritikai gondolkodásuk háttérbe szorulása miatt is. További érdekesség, hogy ezek a diákok a mesterséges intelligenciát leggyakrabban a horvát nyelv, a matematika, a biológia és a történelem tantárgyak esetében veszik igénybe.

Kutatási eredményei szerint a diákok túlnyomó többsége (63,5%) úgy gondolja, hogy tanáraik nem ismerik fel az MI használatát a beadott munkákban. A válaszadók 14,4% érezte csak úgy, hogy a pedagógusok valamelyest vagy teljes mértékben felismerik a generált tartalmat, ami arra utalhat, hogy a tanárok nem rendelkeznek a mesterséges intelligencia által létrehozott szövegek azonosításához szükséges készségekkel – vagy arra, hogy a diákok ügyesen adaptálják a technológiát. A nyílt végű kérdésekre adott válaszokból kiderült, hogy egyes tanulók szerint az MI írásstílusa nem különbözik a sajátjuktól, mások viszont arról számoltak be, hogy az MI által generált szöveget többször átfogalmaztatják, így még nehezebben felismerhető annak eredete tanáraik számára.

A történelem tantárgy kapcsán Hajdarović egy 2023 augusztusában végzett online felmérést is ismertetett,² amely azt vizsgálta, hogy a horvát történelemtanárok fel tudják-e ismerni a mesterséges intelligencia által írt szövegeket. A vizsgálat során kilenc választ elemeztek, amelyeket különböző, történelmi gondolkodást igénylő kérdésekre adott az MI – például: „*Ki fedezte fel Amerikát?*”, „*Milyen érvek támasztják alá azt az állítást, hogy az ember valóban járt a Holdon?*”, illetve „*Értékelj, hogy szükséges volt-e ledobni az atombombákat Japánra a háború befejezéséhez!*”. Ugyan, mind a kilenc válasz a mesterséges intelligencia műve volt, de a tanárok csak négy esetben fogtak gyanút. Ezek az eredmények új szempontokat vetnek fel a tanári értékelés, az autentikusság és a digitális írástudás terén.

A workshop zárásaként Hajdarovic néhány alapelvet is megfogalmazott, amelyek segíthetnek MI-ellenálló történelem feladatok tervezésében. Ezek között az értelmezés előtérbe helyezését, az érvelés és bizonyítékokon alapuló gondolkodás ösztönzését, a többféle forrás és nézőpont szintetizálásának bátorítását, a forráskritikai készségek fejlesztését kreatív és empátián alapuló megközelítések előnyben részesítését, valamint a helyi és személyes történelem integrálását sorolta fel.

A másik, a mesterséges intelligencia történelemtanításban való szerepével foglalkozó (plenáris) workshop, mely a *Ki fél az MI-től?* („*Who's Afraid?*”) címet viselte, amelynek célja az volt, hogy a résztvevők egy adaptálható tanórai példán keresztül fedezzék fel a történelmi mintázatok jelentőségét, és közösen gondolkodjanak az MI hatásairól. A Historiana tanítási és tanulási csapata (*Historiana teaching and learning team*) által tartott

---

² HAJDAROVIC (2023)

foglalkozáson a résztvevők először csoportmunkában gondolták végig a generatív mesterséges intelligencia jelenlegi és jövőbeli hatásait, majd történeti források alapján egy múltbéli technológiai újítás (gőzgép, könyvnyomtatás) következményeivel hasonlították össze. Ezt követően a csoportok megpróbálták azonosítani a történelmi mintázatokat, valamint véleményt formáltak arról, hogy ezek a minták vajon alkalmazhatók-e mai problémák megértésére.

A foglalkozás elsősorban arra világított rá, hogy a történelmi analógiák használata alapvető része a történészi munkának, ugyanakkor veszélyeket is rejt. Az emberek hajlamosak nagy jelentőséget tulajdonítani a hasonlóságoknak, miközben elhanyagolják a különbségeket, vagy a leegyszerűsített sémák mentén gondolkodnak. A workshop előadói ezért nemcsak az analógiák felismerésére, hanem azok kritikus értékelésére is ösztönözték a hallgatóságot.

Meena Malhotra *A felkelés visszhangja: A történelem mintázatainak megértése forradalmi dalokon keresztül* („*Echoes of Revolt: Understanding Patterns in History through Revolutionary Songs*”) címmel tartott gondolatébresztő műhelyt. A foglalkozás résztvevői himnuszokat, forradalmi dalokat ismertek meg. A workshop célja az volt, hogy feltárja a zene érzelmi, kulturális és politikai erejét, az adott forradalmi dal felhasználásában található „mintázatokat”. A résztvevők csoportmunkában elemezték a különböző forradalmi dalok közös és eltérő elemeit (például szerepük az elnyomásban, a társadalmi igazságosság elősegítése, a közösség egyesítő ereje). A foglalkozás arra is példát mutatott, hogy ezek a dalok történelmi kontextusának, valamint ezen munkák újbóli felhasználása, hogy ezek a dalok miképpen alkalmasak a különböző történelmi narratívák (és a politikai indoktrináció) tanítására. A műhely vezetője felvetette annak lehetőségét, hogy napjainkban a rap dalok hasonló funkciót tölthetnek be.

Az első nap **Marco Thibaldini** workshopjával zárult, amely egy ősi egyiptomi társasjátékon, a Seneten alapult. A foglalkozás során a résztvevők párokban kipróbálhatták a játékot, majd ötfős csoportokban, négy elsődleges forrás segítségével próbálták megfejtetni, hogy mit szimbolizálhatott a játék az ókori egyiptomi kultúrában. A játék mellett a jelenlévők megismerkedhettek az előadó projektjével is, amelyben számos ókori és középkori társasjáték szabályait, valamint az ezekre épülő foglalkozásokat tett elérhetővé az alábbi honlapon: <https://giochieciviltajimdoftree.com/>

A második nap programja több pozsonyi iskola, valamint különböző kulturális emlékhelyek (például Chatam – Sofer) látogatásával indult, majd ezt követően ismét workshopokra került sor.

A délutáni foglalkozások első állomása **Emma Abbate** és **Stefania Gargioni** *Történelmi előítéletek és sztereotípiák feltérképezése vizuális gondolkodási rutinokon keresztül* („*Exploring Patterns of Historical Biases and Stereotypes Through Visual Thinking Routines*”)

című workshopja volt. A bevezető, ráhangoló tevékenység részeként a résztvevők egy feladatlapot töltöttek ki, amelyben meg kellett határozniuk, hogy mely nyelvek és kultúrák vannak jelen az életükben, illetve melyek gyakorolnak rájuk a legnagyobb hatást. A feladat célja a kulturális találkozások tudatosítása volt, amely – az előadók szerint – a nyugat-európai közintézményekben kiemelten fontos pedagógiai szempont.

A másik tevékenység során a résztvevőknek egy gyémánt alakzatot kellett kirakniuk annak alapján, hogy mely készségeket és képességeket tartják a történelemórákon a legfontosabbnak, illetve a legkevésbé fontosnak. A rangsorolás az alábbi elemekre vonatkozott:

- tudás és kritikai megértés a világról,
- tisztelet,
- a kulturális sokszínűség értékelése,
- önálló tanulási készségek,
- meghallgatási és megfigyelési készségek,
- nyitottság a más kultúrák felé,
- empátia,
- nyelvi és kommunikációs készségek.

A foglalkozás utolsó két feladatában a résztvevők képi forrásokat elemeztek. Az első képnél a következő szempontok szerint kellett végiggondolni és értelmezni a látottakat:

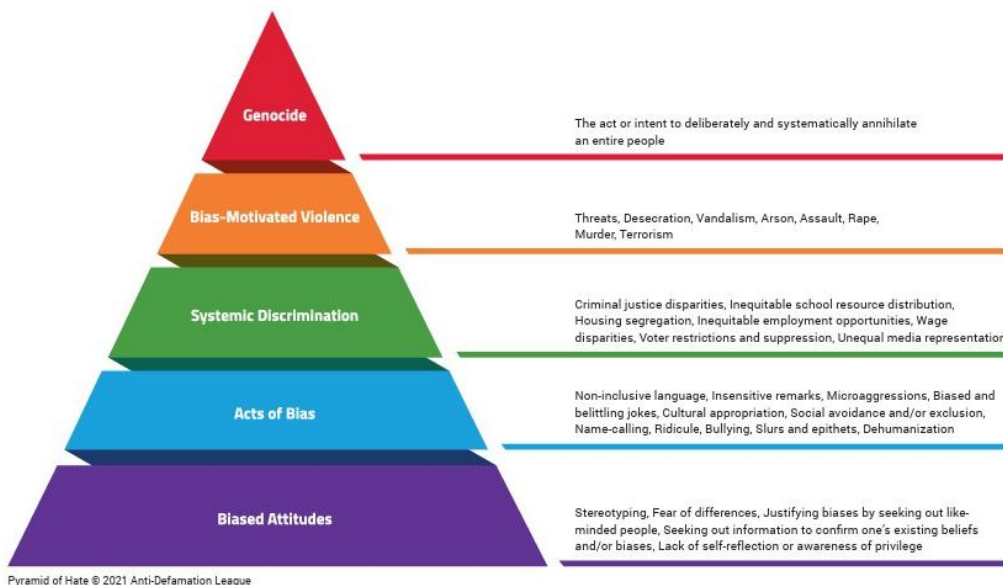
- *Karikázd be a képen azt a részletet, amely először megragadta a figyelmed!*
- *Gondolkodj el! Miért éppen ez tűnt fel először?*
- *Válassz ki egy olyan részletet, amely megmutatja, kiről vagy miről szól a kép!*
- *Tedd fel magadnak a kérdést: Miért fontos ez a személy vagy dolog?*
- *Keresd meg azt az elemet, amely utal a jelenet helyszínére!*
- *Gondolkodj el! Mi történhetett ezen a helyen?*

A záró feladatban a résztvevők különböző képi forrásokat csoportosítottak a „Gyűlölet Piramisa” (Pyramid of Hate) egyes szintjeihez, amelyek a következők voltak:

1. ábra: „Gyűlölet Piramisa” (Pyramid of Hate)

ADL PYRAMID OF HATE

The **Pyramid of Hate** illustrates the prevalence of bias, hate and oppression in our society. It is organized in escalating levels of attitudes and behavior that grow in complexity from bottom to top. Like a pyramid, the upper levels are supported by the lower levels; unlike a pyramid, the levels are not built consecutively or to demonstrate a ranking of each level. Bias at each level reflects a system of oppression that negatively impacts individuals, institutions and society. Unchecked bias can become “normalized” and contribute to a pattern of accepting discrimination, violence and injustice in society. While every biased attitude or act does not lead to genocide, genocide takes place within a system of oppression in which the attitudes and actions described at the lower levels of the pyramid are accepted. When we challenge those biased attitudes and behaviors in ourselves, others and institutions, we can interrupt the escalation of bias and make it more difficult for discrimination and hate to flourish.

Genocide – Népiártás

Bias-motivated violence – Előítélet által motivált erőszak

Systematic discrimination – Rendszeresített megkülönböztetés / diszkrimináció

Acts of Bias – Előítéletes cselekedetek

Biased Attitudes – Előítéletes hozzáállás / attitűdök

A zárónap a SENSEI (School Education for Sustainable and Equal Inclusion) plenáris előadással vette kezdetét, amely az inkluzív oktatás különböző aspektusait mutatta be a résztvevők számára. Az EuroClio legnagyobb szabású projektjében egy hibrid nemzetközi történelemtanár-továbbképző tanfolyam kerül kidolgozásra. Ez a tanfolyam a történelemtanárokat és tanár szakos hallgatókat segíti hozzá a differenciáláshoz, az inklúzió kialakításához. A jelenlévők nyolc olyan tanórai tevékenységet is kipróbálhattak, amelyek elősegíthetik az inklúzió gyakorlati megvalósítását az osztályteremben.

Ezt követően **Stefania Gargioni** és **Leonard Schmieding** plenáris műhelyére került sor, amelyben bemutatták a bécsi múzeumpedagógiai foglalkozásokon alkalmazott gondolkodási rutinokat.

Bevezetőként Jacques-Louis David: Napóleon megkoronázása c. festményét szemlélték meg a workshop résztvevői.

1. kép: Jacques-Louis David: Napóleon megkoronázása

Forrás: Wikipédia

A bevezetőben három kérdésre kellett összpontosítani:

- *Mit látsz?*
- *Mit gondolsz róla?*
- *Mit jut róla eszedbe?*

A módszer különlegessége abban rejlik, hogy a résztvevőt az apró részletek megtalálására, a „lelassulásra” készítik, hiszen a „mit látsz?” kérdésre közel 10 perc állt rendelkezésre. Ez látszólag soknak tűnhet, de minél tovább vizsgáljuk az adott emléktárgyat, festményt, fotót, annál több részletet veszünk észre. Fontos, hogy ebben a szakaszban törekedni kellett arra, hogy a festményen látottakról ne vonatkoztassanak el a résztvevők, mert a „mit gondolsz?” és „mit jut róla eszedbe?” kérdésekre külön időt allokáltak a szervezők.

A gondolatok megosztása után a résztvevők egy történelmi szempontból megosztó eseményt/álláspontot/műemléket stb. dolgoztak fel. A csoportmunka során a primer forrásokon alapuló kutatáson túl a különböző nézőpontok megismerése és a nézőpontátvétel került előtérbe.

A délután folyamán került sor az EuroClio közgyűlésére, amelyen beszámolók és tervek ismertetése mellett új elnökségi tagot választott a szervezet **Vassiliki Yiannou** görög pedagógus személyében. A szavazati tagsággal nem rendelkező résztvevők bekapcsolódhattak egy kulturális programba a Pozsonyi Városi Múzeumban, amelynek részeként egy meditatív művészeti foglalkozáson is részt vehettek a Nemzetközi Slow Art Day alkalmából. A záró vacsora előtt az EuroClio elnöksége bejelentette a következő éves konferencia helyszínét és témáját: 2026 áprilisában Brüsszelben kerül megrendezésre a konferencia, *A remény történelme („History of Hope”)* címmel. A konferencia címe kapcsán szeretnénk kifejezni a reményünket, hogy e beszámolót olvasó kollégák kedvet kapnak a jövő évi rendezvényen való részvételhez.

KÉPEK

2. kép: A konferencia nyitó rendezvénye

3. kép: Sam Wineburg plenáris előadása

4. kép: Fodor Richárd a 4 párhuzamos nézőpont a vasfüggöny mögül: hogyan tanítsuk a szocializmus időszakát a posztszocialista országokban („4 Parallel Angles Behind the Iron Curtain: How to Teach Socialism in Post-Socialist Countries”) workshop megtartása közben

5. kép: A 4 párhuzamos nézőpont a vasfüggöny mögül: hogyan tanítsuk a szocializmus időszakát a poszt szocialista országokban („4 Parallel Angles Behind the Iron Curtain: How to Teach Socialism in Post-Socialist Countries”) workshop résztvevői és a workshop vezetői

6. kép: Az EuroClio elnöksége és igazgatója (balról jobbra: Lars Peter Visti Hansen, Harri Beobide, Ann-Laure Liéval, Ute Ackermann Boeros, Stewen Stegers, Juraj Varga, Frank van den Akker)

7. kép: Az április 5-i plenáris workshop keretein belül a SENSEI projekt kutatói prezentálják kutatási eredményeiket, előad: Prof. Dr. Joanna Wojdon

IRODALOM

HAJDAROVIC, Miljenko (2023). Prepoznaju li učitelji povijesti rukopis umjetne inteligencije [Do history teachers recognize the handwriting of artificial intelligence]. *Poučavanje povijesti*, II(2), 85–92.

<https://hrcak.srce.hr/file/461527> (Letöltés: 2025. ápr. 24.)

Jacques-Louis David – The Coronation of Napoleon (1805-1807) - Wikipédia:

[https://hu.m.wikipedia.org/wiki/F%C3%A1jl:Jacques-Louis_David_-_The_Coronation_of_Napoleon_\(1805-1807\).jpg](https://hu.m.wikipedia.org/wiki/F%C3%A1jl:Jacques-Louis_David_-_The_Coronation_of_Napoleon_(1805-1807).jpg) (Letöltés: 2025. ápr. 24.)

TÓTH Judit (2023): Történelemtanítás a digitális korban – brüsszeli fórum az Európa Tanács főszervezésében. *Történelemtanítás, (LVIII.) Új folyam 14. évf. 1-2. sz.*

https://www.folyoirat.tortenelemtanitas.hu/wp-content/uploads/2023/05/14_01_09_Toth.pdf (Letöltés: 2025. ápr. 24.)